

EL TERRITORI DE LA PLANA AUSETANA I EL SEU ENTORN DES DE L'IBÈRIC PLE A L'ALT IMPERI

Ausetània, nord-est peninsular, ocupació del territori, món ibèric, alt imperi romà, Sistemes d'Informació Geogràfica

Carles Padrós Gómez*

En este estudio se pretenden exponer las características de la ocupación del territorio desde el Ibérico pleno hasta el alto Imperio romano en el área ausetana. El objetivo principal radica en intentar describir cada una de las fases para comprobar las diferencias y similitudes que se establecen, y así determinar o no la existencia de un cambio de patrón en los asentamientos y en la ocupación del espacio.

Ausetània, noreste peninsular, ocupación del territorio, mundo ibérico, alto imperio romano, Sistemas de Información Geográfica

In this study we seek to analyze the main characteristics of the territorial occupation of the "Ausetania" Region from the Iberian culture (V-IV BP) to the end of the High Roman Empire. The main objective lies in trying to describe each period and to explore the similarities and differences between them, and in this way, to determinate whether there exists a pattern of change in the settlements and the occupation of the area.

Ausetani, northeast of the iberian peninsula, territory occupation, iberian culture, high roman empire, Geographic Information Systems

243

Avec cet étude on veut vous exposer les plus importants traits de l'occupation du territoire depuis le période Ibérique plein jusqu'à la fin du Haut Empire Romain de la région ausetaine. L'objectif c'est essayer de décrire chaque période pour vérifier les différences et les similitudes qu'existent entre eux, et de cette façon, pouvoir établir l'existence ou non, d'un changement de modèle entre les établissements et l'occupation de l'espace.

Ausetània, nord-est péninsulaire, occupation du territoire, monde ibérique, haut empire romain, Systèmes d'Information Géographique

INTRODUCCIÓ

PRESENTACIÓ I OBJECTIUS

El plantejament del present treball neix d'analitzar l'ocupació del territori d'allò que avui en dia constitueix la comarca d'Osona, des del final del món ibèric fins al principi del món romà. Es fa així un primer pas per entendre l'ocupació en els diversos moments històrics estudiats i els canvis que en ells es produïren. Els objectius esmentats han servit per identificar els models d'assentament i la seva evolució dins d'una estructura supra-usetana. Per tant, l'objectiu final ha consistit en realitzar una aproximació al territori i, a conseqüència d'això, també a la dinàmica de l'ocupació del període ibèric, del final de la República romana i fins a l'Alt Imperi. Es

posa especial èmfasi en aquest moment de canvi entre el substrat indígena i la implantació romana.

El territori i la seva ocupació "a la comarca d'Osona" l'han treballat sobretot M. Dolors Molas (1975; 1982) i Montserrat de Rocafiguera (1989; 1995). Aquestes investigacions posaren les bases d'un tipus d'estudi territorial a nivell comarcal no reeixit després d'elles. A més a partir de 1984, es portà a terme la realització de la *Carta Arqueològica d'Osona*, on són referenciats tots els jaciments coneguts, juntament amb els que han anat apareixent posteriorment. A part d'aquestes prospeccions, també podria haver-hi hagut intervencions intenses d'aquests jaciments, amb la finalitat de conèixer tota la seva seqüència estratigràfica. Des de principis dels anys 80 i al llarg dels 90, es realitzaren intervencions intenses de jaciments prehistòrics, protohistò-

* Carles Padrós Gómez, C/ Bonavista nº3 08551, Tona, Barcelona., padrosgc@gmail.com

rics, romans, etc. Malauradament en l'actualitat, els treballs sistemàtics enfocats a la investigació s'han reduït de quasi deu jaciments als anys 80, a tan sols tres: l'Esquerda (Les Masies de Roda), El Camp de les Lloses (Tona) i El Turó de Mongròs (El Brull), mentre que les intervencions de les empreses segueixen vinculades al ritme del sector de la construcció.

Així, amb l'ajut de les noves tecnologies, com són els Sistemes d'Informació Geogràfica, les descobertes recents de jaciments i amb l'important bagatge dels estudis precedents, es posa en solfa un tipus de treball molt important per entendre l'ocupació del territori. Tot i així s'ha de tenir en compte que tot i disposar de jaciments estudiats i d'altres coneguts, la nova informació de què es disposa és força limitada o nul·la en alguns casos, especialment en la zona del Lluçanès. Per tant es pretén posar al dia el conjunt de jaciments del període treballat del que avui és Osona, comparant-lo amb el que succeeix a nivell català o del nord-est peninsular. Així doncs s'aporta una sistematització a l'evolució d'aquesta ocupació a Osona i una comparació puntual d'aquesta amb el nord-est peninsular, malgrat les llacunes que puguin aparèixer, deixant dubtes i preguntes per a futurs estudis.

DELIMITACIÓ DEL MARC ESPACIAL I TEMPORAL

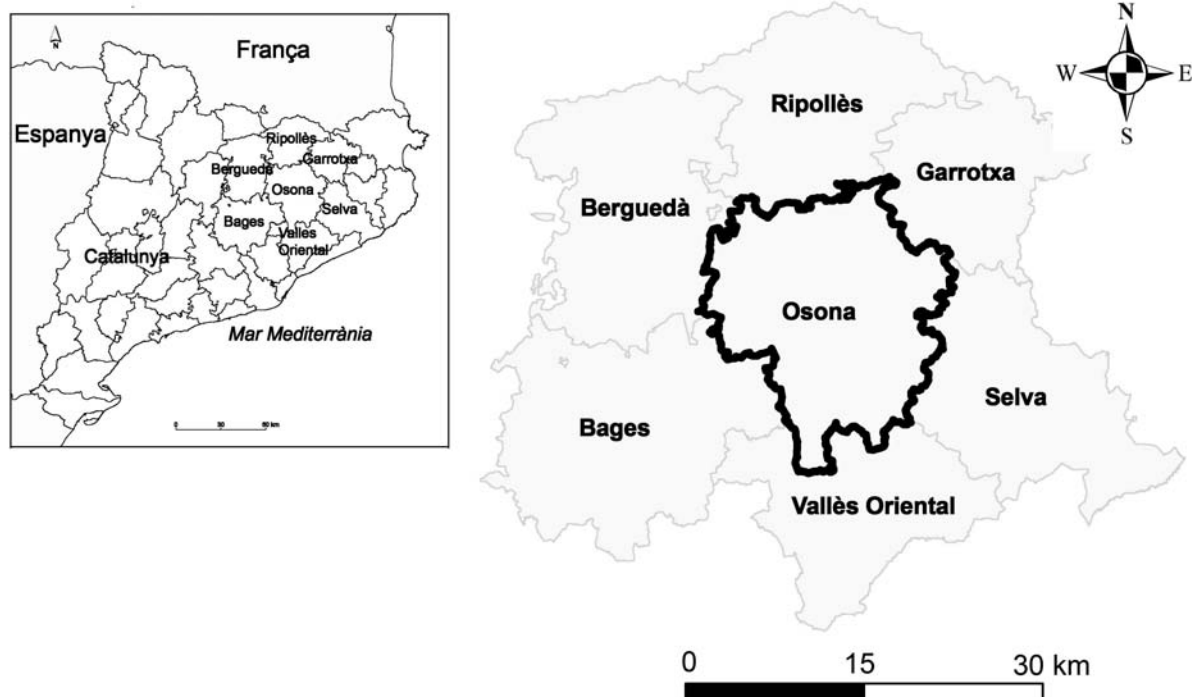
L'àrea geogràfica d'aquest treball (Fig. 1) se situa al nord-est peninsular, aproximadament al centre de Cata-

lunya, en el territori que avui és la comarca d'Osona. Es parla essencialment d'aquesta comarca per la dificultat de definir els límits que ocuparien els antics ausetans. Així, Osona es presenta com una plana allargada i rodejada de muntanyes des de les Guilleries al nord-est, el Montseny, els cingles del Bertí i fins als espadats del Lluçanès tancant pel nord-oest, fet que dona una imatge d'unitat al territori.

La plana està solcada al nord pel riu Ter, que en un moment determinat, a l'alçada de Manlleu i la Gleva, vira a l'est dirigint-se a les Guilleries i des d'aquí a terres gironines. Per altra banda, al sud de la plana neix el Congost, el qual travessant profundes gorges, s'obre pas cap al Vallès Oriental desembocant en el riu Besòs. Les característiques d'aquesta contrada fan que des de sempre hagi estat una cruïlla de camins. En la prehistòria i la protohistòria ja deuria ser així, i aquests primitius recorreguts haurien quedat fossilitzats en les vies i camins romans que des de la costa arribaven a la plana (tant pels colls del Montseny, com pel sinuós Congost o el Ter, i des d'aquí es dirigien cap a l'interior, per la ruta del Lluçanès, o cap als Pirineus, seguint el traçat del riu Ter. Fins als nostres dies, molts d'aquests possibles itineraris prehistòrics segueixen essent pràcticament els mateixos, podent haver-hi desplaçaments menors. Aquests camins antics foren fonamentals en les diverses etapes, per a l'ocupació i el desenvolupament del territori, essent un dels pilars d'aquest estudi.

244

Figura 1. Ubicació d'Osona dins de l'actual Catalunya.

FONTS I METODOLOGIA

Les fonts emprades per a l'elaboració del treball han estat diverses: literàries, historiogràfiques, bibliogràfiques, arqueològiques, epigràfiques i numismàtiques. L'arqueològica té un paper molt rellevant a l'hora de desenvolupar l'estudi, amb el buidatge de la Carta Arqueològica d'Osona. A més s'han afegit a aquest recull altres jaciments coneguts o que s'han localitzat durant l'elaboració del treball. Cal tenir en compte que la utilització del material bibliogràfic actual és bàsic per a la realització d'un estudi d'aquestes característiques, en que es treballa fonamentalment sobre documentació antiga.

La gestió de la informació es fa a partir d'un Sistema d'Informació Geogràfica. Algunes de les anàlisis que es porten a terme són visualitzacions que permeten copsar la jerarquització dels jaciments i també la seva ubicació i característiques respecte dels altres assentaments. Tot seguit es busca la interrelació i proximitat dels mateixos a partir de "buffers" i la seva distància amb les vies identificades o els cursos d'aigua. Una altra anàlisi que s'aplica és la visibilitat entre els diversos jaciments, especialment en època ibèrica, en què els assentaments localitzats es situen en els contorns de la plana en general¹. Aquest tipus d'anàlisi pot donar resposta al control del territori, els punts d'accés a la plana o els límits del domini indígena². També es presenten mapes de polígons de Thiessen (Figs. 4-6), amb la qual cosa es visualitza a partir dels jaciments amb la mateixa jerarquia, la possible àrea de control o si realment la geografia marca algun límit entre ells. També a partir dels polígons es pot determinar la hipòtesi de la manca d'algun jaciment, per la diferència de patró entre les àrees. Per acabar, la seqüència diacrònica juntament amb l'establiment d'una tipologia jeràrquica d'assentaments de cada fase, ha de permetre l'observació dels canvis de model en el món ausetà i tot junt relacionar-ho amb el que passa a nivell de Catalunya en el mateix moment.

CATEGORITZACIÓ DELS JACIMENTS

De totes les entrades que hi ha a la Carta Arqueològica d'Osona, s'han seleccionat aquells jaciments que

per la seva cronologia i característiques, resulten apropiats per a la realització d'aquest treball. A més, se n'han afegit alguns que la Carta no considerava, ja siguin noves descobertes o altres que tenen una relació molt específica amb les vies de comunicació. La taula definitiva consta de 101 entrades. Els jaciments presentats en la Figura 2 estan diferenciats segons les seves estructures localitzades i la cronologia, a partir d'aquí es defineixen un seguit de tipologies: en primer lloc hi ha jaciments dels quals no s'ha pogut caracteritzar-ne una tipologia, aquests respondran a un atribut desconegut. Pel que fa als llocs d'habitació són molt variats i de diverses cronologies, però hi ha un primer conjunt format pels espais poc definibles o de poca entitat determinats com a lloc d'habitació (fons de cabana, lloc d'habitació, lloc d'habitació sense estructures, amb estructures peribles, amb estructures conservades), que sembla que podrien respondre a petits assentaments rurals (Miret/Sanmartí/Santacana 1987, 82). També en diverses fases s'observen restes de les produccions artesanals i utensilis agrícoles, amb atributs o tipologies de centre de producció ceràmica, centre de producció metal·lúrgica, sitja isolada i camp de sitges, d'aquestes cal destacar la seva difícil datació, a l'haver estat buidades i amortitzades en diversos moments. Durant els períodes, hi ha l'hàbitat en *oppidum* com a estructura de més entitat, que presenta llocs d'habitació i muralla i/o torres. Quant a una cronologia augustal o alt imperial, es caracteritza per l'aparició de la ciutat, i de les *villae* circumdants. Relacionat amb els dos punts anteriors, és important destacar la tipologia de vies o camins antics, a partir entre d'altres dels mil·liaris, que en moltes ocasions permeten identificar les vies d'una forma més precisa. Respecte al món dels morts, s'han definit els següents atributs: inhumació aïllada, incineració aïllada, necròpolis d'inhumació i necròpolis d'incineració, d'aquest atribut les restes més destacades són d'època romana. Tot seguit es presenten també algunes troballes puntuals o elements concrets, amb una significació important, aquests són: estela, gravat sobre pedra, inscripció gravada, element escultòric i element arquitectònic. En definitiva aquestes tipologies i estandarditzacions han permès analitzar d'una forma eficient els diversos jaciments, juntament amb la seva cronologia.

1.- Fins a dia d'avui els assentaments localitzats d'aquest període es concentren en els vessants o llocs elevats i de control, sempre tenint en compte que podria haver-hi assentaments destacats en pla encara no localitzats.

2.- Dins de la visibilitat hi ha tres divisions, segons alguns autors (Burillo/López Romero 2005-2006, 78-79). Una visibilitat pròxima de no més de 800 metres, la qual permet controlar cultius i animals o diferenciar insígnies militars. Un segon nivell és la visibilitat mitjana, fins a 3 km. A aquesta distància es pot distingir si un grup va armat o la pols del camí. Per últim hi ha una visibilitat llunyana de fins a 30 km, la qual permet identificar senyals de fum, banderes en moviment o senyals lumíniques, per la possible comunicació entre assentaments, també vies de comunicació o indrets amb recursos naturals com els mateixos rius.

NÚMERO	NOM DEL JACIMENT	TIPUS DE JACIMENT	CRONOLOGIA
1	Forn de Ginebres	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
2	Turó del Montgròs	Muralla, poblat, fons de cabana	Ferro-ibèric Ple
3	Camp del Nasi	Necròpolis d'incineració, camp de sitges	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
4	Camp del Gepic	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
5	Can Pinós	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Ferro-ibèric Final
6	El Casol de Puig Castellet	Muralla, torre i poblat	Ferro-ibèric Ple
7	Sant Frutuós	Lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà, August, Alt Imperi
8	La Creu de Gurb	Lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà
9	Poblat de la Genera	Poblat, muralla	Ferro-ibèric Ple
10	Torre Llebre	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
11	El Clascar	Lloc d'habitació sense estructures, poblat	Ferro-ibèric Ple, Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
12	Sant Vicenç de Malla	Element escultòric, Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Ple - Romà Republicà
13	Els Graus	Gravat sobre pedra	Ferro-ibèric Final
14	L'Esquerda	Muralla, poblat	Ferro-ibèric Antic - Ferro-ibèric Final
15	Mas del Puig	Inhumació aïllada	August, Alt Imperi
16	Múnter	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final
17	Camí de Sant Salvador al Permanyer	Via	Romà
18	Permanyer	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
19	Tram de la Via de la Cugulera	Via	Romà Republicà - Baix Imperi
20	Ermida de Sant Sebastià	Poblat	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
21	Puig Ciutat	Poblat, Muralla, necròpolis incineració	Ferro ibèric Ple, Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
22	Turó Camps de la Casilla	Camp de sitges	Desconeguda, Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
23	Camí Ral	Via	Desconeguda
24	Antic Camí dels Alboquers	Via	Desconeguda
25	Serrat dels Trons	Via, sitja isolada, desconegut	Desconeguda
26	Antic camí del pla de les Guixeres	Via	Desconeguda
27	Creu del Cucut	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Alt Imperi
28	La Roca de l'Oriol	Lloc d'habitació sense estructura, estela amb gravats	Ferro-ibèric Ple
29	Castell de Besora i Església de Sta. Maria	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Final
30	Fugurull - Can Caseta	Necròpolis incineració, necròpolis inhumació	Ferro ibèric Ple
31	Can Caseta	Poblat, camp de sitges	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
32	Serrat dels Lluïsos	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
33	St. Martí de Sobremunt	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà

Figura 2. Taula de jaciments

NÚMERO	NOM DEL JACIMENT	TIPUS DE JACIMENT	CRONOLOGIA
34	El Conier o El Pla del Conier	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
35	Castellet	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Romà Republicà - Alt Imperi
36	Can Roquet	Centre de reproducció i explotació ceràmica, desconegut	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
37	Rec de la Fíbula	Poblat	Ferro-ibèric Antic - Ferro-ibèric Ple
38	Les Escomes	Centre de reproducció i explotació ceràmica, Lloc d'habitació sense estructures, vil·la	Ferro-ibèric Ple - Alt imperi
39	El Castell	Poblat	Ferro-ibèric Ple - Romà Republicà
40	Turó de Goules	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Ple, Ferro-ibèric Final
41	Mas Rimbau	Lloc d'habitació sense estructures, estela, necròpolis	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
42	Roqueta	Lloc d'habitació sense estructures, Inhumació aïllada	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
43	Contracastell o Puig bonic	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
44	El Vilar, Via de Colluspina	Via	Romà Republicà
45	Form antic de la Carretera	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
46	Form petit de la Vila	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
47	Form de la Vila	Centre de reproducció i explotació ceràmica	Ferro-ibèric Final, Romà Republicà
48	Camp de les Lloses	Centre de reproducció i explotació metal·lúrgica, poblat, Lloc habitació amb estructures	Ferro-ibèric Ple - Alt Imperi
49	Can Rotlle - Hostals d'en Valls	Via	Romà Republicà - Alt Imperi
50	Piscines Municipals	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Ple
51	Pati de l'Escola Vedruna	Lloc habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Final - Romà Republicà
52	Puig d'en Planes	Vil·la, camp de sitges, lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà - Alt Imperi
53	Casa Fontcoberta	Camp de sitges	August - Alt imperi
54	Puig Ballesta	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Final
55	Puig dels Jueus	Lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà - August
56	Teuleria de l'Albanell	Lloc d'habitació sense estructures, mil·liari	Ferro-ibèric Final - Alt Imperi
57	El Pujolar	Lloc d'habitació sense estructures, inhumació aïllada	Ferro-ibèric Final - Alt Imperi
58	Can Claveres	Lloc d'habitació sense estructures	August - Alt Imperi
59	Coll de Vic	Centre de reproducció i explotació metal·lúrgica, sitja isolada	Romà Republicà
60	Cap del Pont del Gurri	Camp de sitges, vil·la	Romà republicà - Alt Imperi
61	Molí d'en Llobet	Vil·la, inscripció gravada	Alt Imperi
62	Puig de la Carrera	Lloc d'habitació amb estructures	Ferro-ibèric Ple
63	La Taula i la Casa Balmes	Ciutat, Lloc d'habitació amb estructures	Alt Imperi
64	Plaça de les Garses	Ciutat; Ungüentari; desconegut	Alt Imperi
65	Can Colomer Muntmany	Necròpolis d'inhumació, via	Alt Imperi

NÚMERO	NOM DEL JACIMENT	TIPUS DE JACIMENT	CRONOLOGIA
66	Carrer del Cloquer	Ciutat, Lloc habitació sense estructures	Alt Imperi
67	Carrer del Progrés	Ciutat, Ungüentari	Alt Imperi
68	Ca l'Adam	Ciutat, Lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà
69	Convent de les Carmelites Terciàries	Inhumació aïllada	Romà
70	Temple Romà	Ciutat i temple	Romà Republicà - Alt Imperi
71	Prat de la Riera	Ungüentari	Alt Imperi
72	Mas Fontarnau	Temple?, elements arquitectònics	Alt imperi
73	Turó del Polígon Industrial	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Antic - Ferro-ibèric Ple
74	Carrer de l'Escorial	Necròpolis d'inhumació, inscripció gravada	Romà Republicà
75	Albergueria	Ciutat, Lloc d'habitació amb estructures	Romà Republicà
76	Plaça de la Catedral. Sta. Maria la Rodon	Ciutat, Lloc habitació, elements arquitectònics	Alt Imperi
77	Catedral	Ciutat	Alt Imperi
78	Palau Episcopal "La presó"	Ciutat, Lloc d'habitació amb estructures, camp de sitges, inhumació aïllada	Romà Republicà - Alt Imperi
79	Museu Episcopal	Ciutat, Lloc d'habitació amb estructures conservades	Alt Imperial
80	Camp del Pas	Lloc d'habitació amb estructures conservades	Ferro-ibèric Ple
81	Estadi Municipal Josep Maria Pallars	Vil·la	August
82	Carrer Santa Maria	Ciutat, Lloc d'habitació amb estructures conservades, element escultòric	Alt Imperi
83	Mas L'Ausona	Vil·la, Lloc d'habitació sense estructures	August - Alt Imperial
84	Carrer de la Ramada 8-10 Can Calderó	Lloc d'habitació amb estructures conservades, necròpolis d'inhumació	Alt Imperi
85	Camps de la teuleria Morat	Sitja isolada	August - Alt Imperi
86	Parròquia de Sant Feliu	Lloc d'habitació sense estructures	Romà Republicà - Alt Imperi
87	Puig de Sant Feliu	Element escultòric	Romà Republicà - Alt Imperi
88	Les Vinyes	Element escultòric	Romà Republicà - Alt Imperi
89	Les Serrasses	Necròpolis d'inhumació, camp de sitges	Romà Republicà - Alt Imperi
90	Puig Guardial	Poblat	Ferro-ibèric Ple - Ferro-ibèric Final
91	Pla del Castell	Poblat, muralla	Ferro-ibèric Ple
92	Les Baumes	Lloc d'habitació sense estructures	Ferro-ibèric Ple
93	Vilageliu	Mil·liari	Romà Republicà
94	Vilamajor	Via	Romà Republicà
95	Mil·liari de Santa Eulàlia de Riuprimer	Mil·liari	Romà Republicà
96	Pla de la Rovira	Muralla	Romà Republicà?
97	Can Vendrell	Mil·liari	Romà Republicà
98	Camp d'Esports	Via	Alt Imperi
99	Els Arcs	Lloc d'habitació sense estructures	Augustal - Alt Imperi
100	Puigcastellar	Poblat, muralla	Ferro-ibèric Ple
101	Molí de les Canes	Mil·liari	Alt Imperi

Figura 2. Taula de jaciments

DE L'AUSETÀNIA IBÈRICA AL TERRITORI DE LA CIUTAT D'AUSO DINS LA PROVÍNCIA CITERIOR

Les anàlisis territorials de l'àrea de l'actual Osona poden evidenciar la manca d'informació arqueològica o la limitació d'estudis i de jaciments. A més cal tenir en compte que per poder estudiar i treballar un jaciment concret s'ha de conèixer el seu entorn i la relació que tenia amb altres assentaments propers, l'estudi d'un jaciment per si sol no permet entendre'l en tota la seva realitat.

ELS CAMINS ANTICS, LES VIES ROMANES

Els elements de circulació són fonamentals per explicar no només com es relacionava aquesta plana interior amb altres territoris, sinó també com es comunicaven els pobladors dels diversos assentaments. A la zona d'Osona es localitza un clar encreuament de camins que tenen la plana com a punt d'intersecció. S'ha d'entendre que des de la prehistòria hi havia unes rutes clarament definides nord-sud i est-oest, que perduren fins als nostres dies. Identificar els camins ibèrics és complicat al deixar unes evidències molt limitades, només apreciables a partir d'una exhaustiva prospecció sistemàtica del terreny, de la que en molts casos no es disposa, però sembla lògic que seguissin utilitzant camins ancestrals i tots aquells que els anessin bé per anar d'un lloc a l'altre. En època romana les vies i camins documentats poden respondre a línies precedents que canvien lleument el seu itinerari per passar pel lloc on s'aixeca el nou centre polític, administratiu i econòmic de la zona. Aquestes rutes queden fossilitzades i perduren en molts casos fins als nostres dies, en altres ocasions el seu traçat canvia, però l'itinerari seguirà essent el mateix. Així doncs es poden emprar documents medievals o moderns per identificar-les (Ordeig 1982, 387-400; Albareda 1983, 39-46).

Així de les diverses fases es poden destacar camins o vies importants. En el període ibèric sembla que la via més important fou la que seguint el Ter passava per la plana i arribava fins al territori costaner d'Empúries, i als grecs que en ell s'hi assentaven. Durant la fase baix republicana destaca la via de Mani Sergi (120-110 ane), una de les més antigues de la península i que des de Santa Eulàlia de Riuprimer i per Sant Miquel del Fai devia anar fins a Caldes de Montbui i des d'aquí hauria pogut arribar a la costa Laietana i al sud. Es coneix aquesta via pel fet d'haver-se conservat el primer, el setè i el vint-i-unè mil·liaris (Santa Eulàlia de Riuprimer, Tona, Caldes de Montbui). Per últim, ja segurament en època Augustal i clarament en l'alt imperi, la via més important fou la del Congost, de la que s'han trobat diversos mil·liaris i que seguint el riu del mateix nom arribaria, com l'anterior, fins a la costa Laietana i cap al sud (Molas 1982, 66-69). Així doncs s'evidencia en la figura 3 com les vies més importants mostren un canvi de tendència i

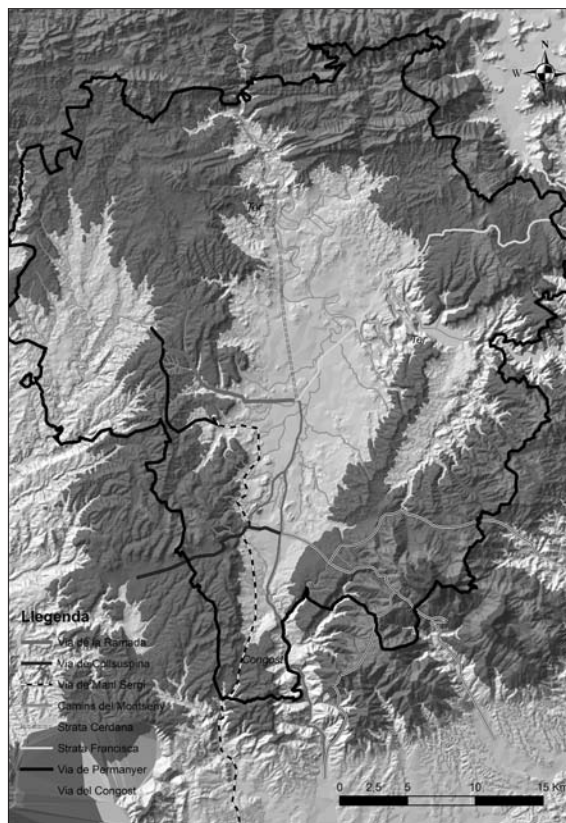

Figura 3. Camins i vies antigues a la comarca d'Osona.

249

de la importància de la zona Emporitana vers el centre sud de la costa del nord-est peninsular.

SEGLES IV-III ANE: PRECEDENTS, L'IBÈRIC PLE I LA CONQUESTA

Al nord-est peninsular, el període ibèric ple s'ha de situar durant els segles IV-III ane. És aleshores quan s'asseixen estructures polítiques preestats i centres urbans amb cert grau de desenvolupament (Sanmartí/Santacana 2005, 59-73). Així s'aprecia el creixement d'alguns centres com Puig de Sant Andreu d'Ullastret i l'Illa d'en Reixac, un complex amb una superfície d'almenys 17 ha. en el moment de màxim desenvolupament durant l'ibèric ple (Sanmartí/Santacana 2005, 60). En àrees costaneres més al sud, existiren centres similars com Burriac i Tarragona (Sanmartí/Santacana 2007, 284), mentre que a l'interior els assentaments eren més reduïts (Sanmartí 2001). Per sota d'aquest primer nivell de nuclis n'hi hauria un altre de centres més petits però amb entitat com El Castellet de Banyoles (Tivissa, Ribera d'Ebre) (4,5 ha) o el Turó d'en Boscà (Badalona, Barcelonès) (2-3 ha). A aquests nuclis s'ha d'afegir la importància de l'expansió del poblament dispers en aquesta cronologia. Aquest tipus de poblament està molt ben documentat a l'Empordà (Curià/Picazo 2000,

90; Martín/Plana 2001) però també en la zona del Penedès i el Garraf (Asensio *et al.*, 2001), i existeixen indicis de la mateixa en altres àrees del territori català, sobretot a l'àrea del Maresme i el Vallès (Sanmartí/Santacana 2007, 284). Serà en aquest context en què els cartaginesos, encapçalats per Amílcar Barca, desembarquen al sud de la península Ibèrica el 237 a-ne i arriben a controlar-ne bona part. El seu desplegament va provocar greus tensions amb Roma, esclatant el 218 a-ne la Segona Guerra Púnica. Les fonts literàries semblen indicar una conquesta ràpida per part de Roma, realitzant una política de pactes amb les comunitats indígenes (Livi, 21, 60; Polibi, 3, 76). Els canvis que es produeixen durant la guerra són de difícil identificació, sembla que alguns poblats destacats podrien haver estat desallotjats; en general els abandonaments i/o destruccions seran d'aquells centres més especialitzats en la defensa i el control del territori, mentre que els *oppida* centrals presenten una continuïtat en aquest període (Olesti 2000, 58). Algunes excepcions són el cas del Molí d'Espígol (Tornabous) (Principal/Bermúdez/Saula 2007, 20) o el Castellet de Banyoles (Tivissa), que semblen abandonar-se en aquesta cronologia (Sanmartí/Santacana 2005, 184).

Per la seva part, de l'estudi realitzat a l'àrea osonenca, s'aprecien en el territori diversos *oppida*, que presenten dues tipologies i dues posicions diferents, tot i que amb la mateixa finalitat, la defensa. La primera tipologia i situació són els poblats en alt, sobre un turó de la plana o una cresta, que es poden apreciar en la figura 4: El Poblado de la Genera³ (Lluçà), Puig Ciutat (Oristà), Pla del Castell (Tavertet), Casol de Puigcastellet (Folgueroles) (Molas/Rocafiguera/Mestres 1988, 97-131), Puigcastellar (Folgueroles, Sant Sadurní d'Osormort) (Molas 1993, 136) i el Turó del Montgròs (El Brull). Els quatre últims presenten un sistema defensiu comú, amb una muralla recta que tanca un istme en l'accés. També hi ha dos assentaments en turó a la plana, dels quals no es té constància de cap sistema defensiu, aquests són el Clascar (Malla)⁴ i el Castell (Tona). Un segon tipus són els poblats que s'assenten en els meandres del riu Ter, que es poden observar en la figura 4: Puig Guardial (Torrelló), l'Esquerda (Les Masies de Roda) i el Turó de Sant Feliu (Tàrragona). D'aquests només presenta una muralla amb torres l'Esquerda, que funcionaria, com els pre-

cedents, tancant un istme. Així cinc dels *oppida* més destacats d'aquesta cronologia presenten un sistema defensiu comú. A més tots ells se situen als contraforts muntanyosos de l'est de la comarca, marcant una línia defensiva nord-sud, amb l'Esquerda en un meandre del Ter, poc abans d'arribar a les Guilleries. Tots aquests elements es poden interpretar com un límit polític i territorial per l'est, ara bé, per poder defensar aquesta hipòtesi s'hauria d'estudiar la carta arqueològica de la Garrotxa, la Selva i el Vallès Oriental, per entendre l'estratègia del poblament i l'ocupació del territori dels assentaments que en elles hi ha. Altrament, a partir de la visibilitat tenim tres tipus de centres. En primer lloc, hi ha punts elevats amb molt mala observació, com Puig Ciutat o Puigcastellar, que probablement depenien d'altres centres per la seva seguretat com és el Casol en el cas de Puigcastellar. Per altra banda, hi ha centres en alt clarament disposats pel control del territori com el Casol, el Turó de Sant Feliu o el Turó del Montgròs, oberts cap a l'oest controlant la plana amb una bona visibilitat mitjana i llarga, a més de tres quilòmetres. Per últim hi ha assentaments de plana, aturonats, com Puig Guardial, el Clascar o el Castell de Tona, que tenen un control molt ampli del territori en totes direccions, especialment els dos últims. També cal destacar els dobles aturonaments dels quals ens parla M. Rocafiguera (1995, 129-132), com a tècnica per reforçar aquests centres emmurallats a partir d'un altre punt alçat, alguns casos poden ser el Turó de Montgròs amb la zona del Montanyà al seu costat nord o Puigcastellet amb Puig Estamper també al nord. Pel què fa als polígons Thiessen i després d'analitzar-ne la visibilitat, només esmentarem (Fig. 4) el gran espai buit al centre de la plana fins al Ter, el que podria indicar la manca d'algun assentament destacat en aquesta zona.

A diferència d'altres àrees, com el Maresme, on la jerarquització dels *oppida* és més evident (Olesti 2000, 56; Zamora *et al.* 2001, 203-226), en el cas d'Osona el rang dels jaciments no es manifesta tant palesa, fins al punt que no és possible identificar cap nucli central o destacat. Altres signes de principalitat (Sanmartí/Santacana 2005, 59-66) són la presència de necròpolis en les seves proximitats, espais d'emmagatzematge (sitges) o alguna estructura religiosa (santuari). D'aquestes restes durant l'ibèric ple a Osona, tan sols s'iden-

3.- Aquest *oppidum* i el de Puig Ciutat (Oristà) es situen en el Lluçanès, territori que geogràficament té una relació molt forta amb el Bages, ja que les seves conques fluvials desemboquen al Llobregat. De totes maneres es mantenen dins l'estudi en considerar que amb la informació de què es disposa no es pot descartar que formessin part del poble ausetà.

4.- El Clascar presenta un problema de coneixement, ja que no s'han realitzat excavacions en el mateix. A més també té problemes interpretatius i cronològics, al localitzar-se en les obres a l'entorn de l'església de Sant Vicenç de Malla, l'any 1985, uns grans fragments lítics esculpits d'una estructura monumental (López Mullor/Caixa/Fierro 1986). Així les troballes han estat interpretades de forma diferent per alguns investigadors, els arqueòlegs encarregats de l'obra (López Mullor/Caixa/Fierro 1986 36-38) li atribueixen una cronologia antiga de segle IV – III a-ne, mentre que altres investigadors parlen de cronologies més tardanes (Rodà 2009, 34) segle II a-ne i de tipus itàlic.

tifiquen tres possibles necròpolis, dues d'elles d'incineració, una propera a Puig Ciutat (Oristà) -on s'han localitzat algunes urnes amb cendres, de difícil determinació cronològica-, una altra està en el terme municipal de Manlleu, anomenada Fugurull, tot i que sembla que la cronologia seria probablement de la primera edat del ferro o el bronze final (Molist 1982, 217-230). Per últim, al Mas Riambau (Tona) (Maluquer de Motes 1982, 251-259), prop del Camp de les Lloses, podria respondre a uns enterraments tardoantics i per això no es té en compte. Durant molt temps s'ha relacionat amb aquesta possible necròpolis, l'estela ibèrica de Tona. Segons alguns autors aquesta pertanyeria al final de l'ibèric ple o començaments de l'iberoromà (Garcés/Cebrià 2002-2003, 211-232), mentre que altres autors la situarien cronològicament en un moment més tardà segles II-I a-ne (Quesada 1999-2000, 104; Álvarez *et al.* 2000, 271-282). Així doncs, es difícil estructurar els *oppida* de l'ibèric ple a la comarca d'Osona, i només és factible posar de relleu que els que s'emplanten en alçada tenen tendència a estar fortificats. Per altra banda únicament es pot diferenciar un altre nivell de jerarquització, amb la identificació d'uns establiments situats sobretot en les vessants muntanyoses i espais plans, es podria tractar de nuclis rurals vinculats als *oppida* o punts d'ocupació esporàdica. En la majoria d'ocasions aquests assentaments presenten alguna estructura o restes de ceràmica, moltes vegades sense cap tipus de construcció: la Roca de l'Oriol (Núm. 28) (Santa Cecília de Voltregà, Les Masies de Voltregà)⁵, Les Baumes (Tavertet) (Núm. 92), que se situa aproximadament a un quilòmetre de distància de l'*oppidum* del Pla del Castell amb el qual es vincula (Fig. 4). Per la seva part en el terme municipal de Vic es localitzen el turó del Polígon Industrial i el Camp del Pas (Núm. 73 i 80), que com es mostra en la figura 4 cap dels dos nuclis presenten vinculació amb assentaments més rellevants. Seguint cap al sud, s'identifica l'assentament del Puig de la Carrera (Malla) (Núm. 62) que es troba a menys de dos quilòmetres a l'oest del possible *oppidum* del Clascar (Malla), el qual ens podria mostrar un element de jerarquització entre els dos jaciments. Per acabar, en el terme municipal de Tona (Fig. 4), apareixen fins a tres centres secundaris a menys d'un quilòmetre i mig del possible *oppidum* El Castell. Aquests assentaments són: el Turó de Goules, el Camp de les Lloses i les Piscines Municipals (Núm. 40, 48 i 50). Juntament amb els punts anteriors, vinculats a l'explotació agrícola i ramadera del territori, sembla que hi hauria de haver centres productors ceràmics i camps de sitges (Olesti 2000, 56), però fins al moment, no se n'han identificat d'a-

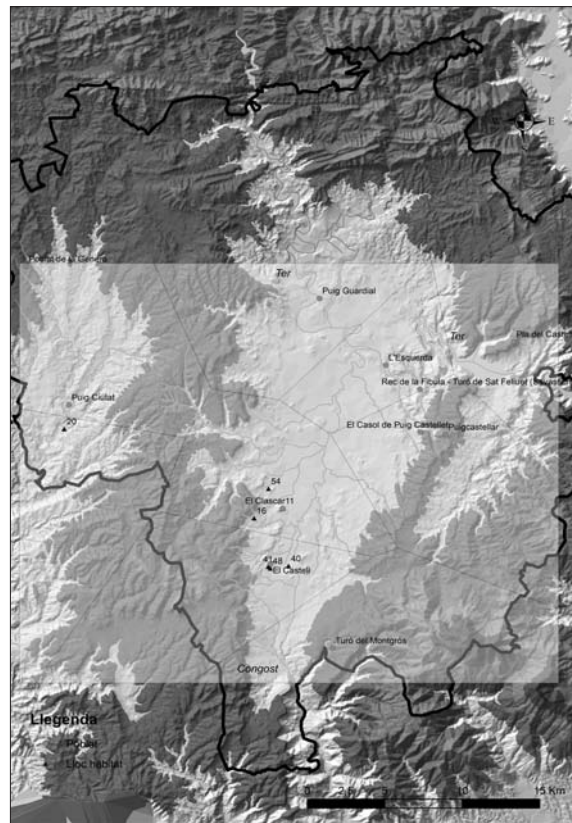

Figura 4. Centres coneguts de poblament durant l'ibèric ple.

questa cronologia a Osona. La manca de restes fa plantejar dues possibilitats, que els centres en qüestió encara no hagin estat identificats i excavats o que mai haguessin existit, i per tant que l'explotació agrícola del territori tingués els punts de poblament en els *oppida* o propers a ells, amb unes característiques diferents a les granges exposades per Olesti (2000, 56).

En aquest sentit cal recuperar el fet que a l'est de la comarca se situarien quatre assentaments en alt i fortificats, tancant un istme a més de l'Esquerda amb el mateix sistema defensiu. Després de veure aquests sistemes defensius, en alguns casos de grans dimensions com el Turó del Montgròs, i que al seu interior no apareguin estructures habitacionals evidents, o en tot cas molt poques, fan pensar en una ocupació del territori dispersa, relacionada amb la ramaderia de forma destacada (Molas/Rocafiguera/Mestres 1988, 101; López Mullor/Fierro 2007) amb una agricultura incipient, i centralitzada en aquests espais tancats, on cada grup es trobaria o es reuniria en moments de perill, celebracions i/o com espai per a tancar els ramats.

5.- S'hi va documentar una estela amb epigrafia (Molas 1982, 50). No es pot precisar de quin centre depenia, però es podria entendre com una fita territorial.

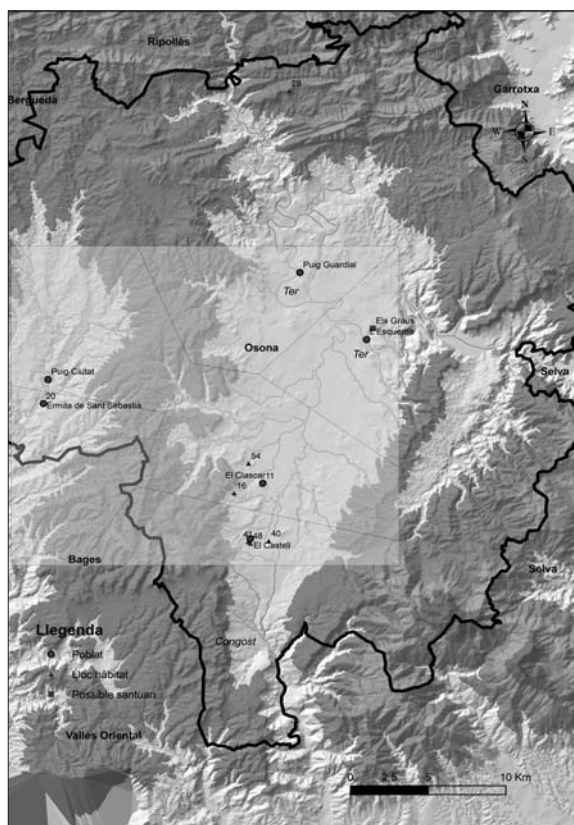

Figura 5. Centres coneguts de poblament durant l'ibèric final.

2000, 64), tant és així que al 171 ane (Liv. 43.2.1-12) els pobles indígenes presenten una petició per demanar un millor tracte per part de Roma (Olesti 1995, 304). Pel que sembla Roma rebria uns pagaments en metàl·lic o en espècies, que estarien vinculats a una economia de guerra i no s'hauria de parlar de carregues fiscals estables fins a època d'August (Ñaco 2003, 205-210). Per tant no es pot parlar d'una planificació per assolir un canvi, sinó que en aquests moments en què Roma segueix en guerra a la península, es manté una certa continuïtat. Aquesta generalitat es pot aplicar a Osona a mitges, ja que la majoria de poblats en alt de l'ibèric ple no segueixen en el període següent. En la figura 5 s'aprecia que dels jaciments en alt seguirà només Puig Ciutat (Oristà), mentre que en el pla perduren el Clascar (Malla) i el Castell (Tona), tot i que dels dos en tenim molt poques dades i en el cas del Castell (Tona) sembla que podria haver tingut un assentament en el pla ja al s. IV ane, el Camp de les Lloses, sinó existia ja abans. A més apareix un possible poblat, l'Ermita de Sant Sebastià, molt proper a Puig Ciutat (Oristà) i dins el mateix municipi. Pel que fa als jaciments propers al riu Ter segueixen Puig Guardial (Torrelló) i l'Esquerda (Les Masies de Roda). D'aquesta anàlisi territorial se'n pot extreure que el pas a l'etapa actual comporta la desaparició de la majoria d'*oppida* en altura i fortificats. Per últim, resta esmentar l'aparició d'una sèrie d'estructures, possiblement d'aquest període, en la zona del Castell de Besora, que podria marcar l'hàbitat en altura en un moment d'inestabilitat sense poder especificar més.

Pel que fa a les fortificacions, els *oppida* de la fase anterior que perduren en aquesta i tenen muralles, sembla que les mantenen. Saber si algun dels centres perd les seves defenses durant aquest període, com a causa dels aixecaments indígenes del 205 o 197 ane, és de difícil resolució. En la pacificació de M. Porci Cató el 195 ane, es donaria la destrucció de centres fortificats, aquest sembla el cas del Turó del Montgròs (El Brull) o possiblement del Casol de Puig Castellet (Folgueroles), tot i que també haurien pogut ser destruïts durant la Segona Guerra Púnica (López Mullor/Fierro/Riera 2005, 151). Fins i tot l'Esquerda (Les Masies de Roda) pateix una forta destrucció (Ollich/Rocafiguera 2000-2001, 122-123), tot i que presenta una continuïtat en aquesta etapa. Cal remarcar aquí que molt a prop de l'Esquerda, en el lloc anomenat Els Graus (Fig. 5), tocant del riu Ter, es localitza una inscripció ibèrica feta sobre la roca. S'ha teoritzat sobre aquesta inscripció el fet que fos part d'un conjunt que s'hauria perdut, i que es podria arribar a tractar d'un indret sacre vinculat al Ter i a les aigües (Maluquer de Motes 1976,

PRIMERA MEITAT DEL S. II ANE. INICI DEL CANVI

La creació de dues províncies, la *Citerior* i la *Ulterior*, el 197 ane és el primer pas per implantar una administració romana en el territori peninsular. Sembla que la nova estructura romana o els propis pretors que l'encapçalaven⁶, provoquen una nova insurrecció dels grups ibèrics aquell mateix any. El cònsol M. Porci Cató (Livi 14, 13, 8), és enviat per pacificar la regió i assolix l'objectiu el 195 ane. Arqueològicament s'han identificat diversos nuclis importants de poblament, punts estratègics i estructures de fortificació, en el nord-est peninsular, que semblen abandonar-se a partir de la intervenció de Cató, tot i que la diferenciació d'abandonament a nivell arqueològic entre aquest moment i la Segona Guerra Púnica és molt petita i en dificulta l'estudi. Alguns dels atribuïts a aquests fets són: Alorda Park (Calafell, Baix Penedès) o Puig Castellar (Santa Coloma de Gramanet, Barcelonès) (Sanmartí/Santacana 2005, 63).

Durant la primera meitat del segle II ane es mantindrà el model d'ocupació heretat del període bèl·lic (Olesti

183-189; Molas 1982, 48), però no és més que una hipòtesi sobre una inscripció aïllada.

La visibilitat en aquesta fase deixa de tenir tanta importància com en el període anterior, ja que pocs centres ibèrics en alt estan en funcionament. L'únic nou assentament en alt, que s'aprecia en la figura 5, és Sant Sebastià (Oristà) (528 msnm), prop de Puig Ciutat (526 msnm). La visibilitat d'aquest centre mostra un bon control mitjà de l'entorn seguint la riera Gavarrera fins als peus de Puig Ciutat, per tant es podria apuntar que controlava l'accés natural a aquest important centre.

Com en la fase anterior parlar de jerarquització dels *oppida* resulta molt complicat, sense cap indicatiu de centralitat; els únics elements que mostren certa preponderància o creixement són aquells petits assentaments d'explotació dels recursos i la seva vinculació amb algun *oppidum*. En la fase actual, aquest tipus d'assentaments es centren en la part sud de la plana com es veu en la figura 5. En primer lloc s'identifica un jaciment indeterminat, el Serrat dels Lluïsos (Manlleu) (Núm. 32). Tot seguit es localitza Puig Ballesta (Vic), en un petit turó (Núm. 54). Per altra banda, hi ha el jaciment de Múnter (Muntanyola) (Núm. 16) de difícil cronologia (Molist/Buxó 1981, 241-248). Aquests dos centres es localitzen a menys de dos quilòmetres del que podria ser l'*oppidum* del Clascar, per aquesta raó se li adscriuen. Els altres punts es troben en el terme de Tona, i vinculats al possible *oppidum* del Castell, tractant-se del turó de Goules i el Mas Rimbau (Núm. 40 i 41), tot i que amb evidències molt limitades.

Aquest creixement del poblament en la zona sud de la plana sembla que marca un possible canvi de tendència de la importància dels *oppida* més propers al Ter i en el camí d'*Emporion*, respecte dels que se situarien al sud mirant cap als camins que portarien a la Costa Laietana com s'aprecia en la figura 3. De l'observació de les figures 4 i 5 es desprèn que en aquesta fase a tot el centre de la plana les evidències d'ocupació del territori o relacionades amb la seva explotació són pràcticament nul·les. Com en la fase anterior la pregunta que es planteja és si realment no hi hagué cap *oppi-*

dum en aquest vast espai, no s'ha trobat o va ser arrasat d'antic? A més com en el període anterior, no s'han pogut identificar sitges o centres de producció ceràmica, ni necròpolis o enterraments.

DE LA SEGONA MEITAT DEL S. II ANE A LA PRIMERA MEITAT DEL S. I ANE

En aquesta fase es produeixen a la península un seguit de canvis per raó de la major intensitat de l'activitat romana (Olesti 2000, 70; Arrayás 2007, 48). Primerament tenen lloc les Guerres Celtibèriques, i en finalitzar aquestes el Senat romà envia comissions de *decemviri*, que tindran un paper cabdal en l'organització del territori conquerit i suposen un punt d'inflexió en l'estratègia d'explotació d'aquelles terres (Pina 1997; Prieto 1998; Olesti 2000, 70). Així sembla que es poden relacionar amb aquests enviats tot un seguit d'actuacions com el desenvolupament d'una nova xarxa de comunicacions⁷ i punts de control del territori. La victòria militar contra els celtibers millora l'estabilitat, la qual cosa potencia el comerç, la fundació de noves ciutats o la reestructuració d'antics hàbitats ibèrics com a centres urbans⁸, a més de la introducció de noves formes d'explotació del territori⁹, tot i que en l'ibèric ple ja es presenta una intensitat del treball agrícola (Sanmartí/Santacana 2007, 277-295).

En relació amb el context anterior i a partir de mitjan segle II ane, es pot documentar l'inici d'alguns nuclis rurals amb elements constructius importats d'origen italià, presentant un luxe elevat: Can Martí de Samalús o la Vil·la del Moro. Segons Olesti (1995; 2000, 72) es tracta de nous establiments propiciats pel canvi de propietat de la terra, en què les elits indígenes integren les formes de vida romanes gràcies al nou potencial de la producció agrària. Pels treballs realitzats fins al moment, l'expansió dels nuclis de plana, esmentats anteriorment, només semblen presents a les comarques costaneres del nord-est peninsular. Per altra banda a l'interior català, Terres de l'Ebre i el baix Aragó, sembla que perduren els nuclis ibèrics agrupats fins al segle I ane (Járrega 1987, 46; Sanmartí 1998, 17).

253

7.- Cap al 120 ane, amb la conquesta de la *Narbonense*, es crea la *via Domitia*, que unia per terra Itàlia amb Hispània. D'aquesta mateixa cronologia són els diversos mil·liaris de *Mani Sergi*, via que unia la plana de Vic amb la costa central catalana. Prop de Lleida també s'han trobat mil·liaris republicans, amb el nom de *Fabi Labeo*, procònsol de la *Citerior* cap al 115 ane (Mayer/Rodà 1986; Arrayás 2007, 56).

8.- Per exemple València es funda al 138 ane, mentre que *Tarraco* s'estableix com a ciutat en la part baixa del turó aprox. al 125 ane (Aquilué/Dupré 1996, 16-19). També durant aquest segle es consoliden molts centres romans en llocs on abans hi havia hagut centres ibèrics, alguns d'aquests són: *Baetulo* (Guitart/Padrós/Fonollà 1993, 188) o *Aeso* (Isona) (Equip Prama 1993, 182).

9.- Tot i que el poblament dispers ja existia durant el període ibèric ple, en la segona meitat del segle II ane sembla que s'intensifica la seva presència, especialment a la costa (Olesti 1995, 310-311). De fet en el Baix Penedès i el Camp de Tarragona aquests antics assentaments ibèrics perduren i se'n creen de nous (Keay 1987, 55; Miret/Sanmartí/Santacana 1987, 82). Cal destacar que la presència de cadastres, datables en aquesta època, fan pensar que l'expansió de l'hàbitat rural s'hauria de relacionar amb una iniciativa impulsada pel poder romà, i plenament relacionada amb les noves ciutats i la xarxa viària (Sanmartí 1998, 16; Arrayás 2007, 51-55).

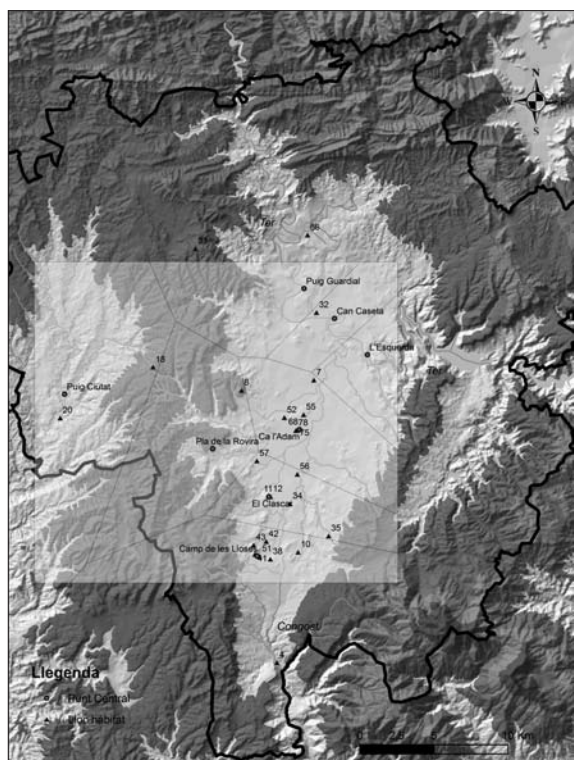

Figura 6. Centres coneguts de poblament de la baixa república romana.

254

Quant a la primera meitat del segle I ane el nord-est peninsular està marcat per una nova etapa bèl·lica: les Guerres Sertorianes (82-72 ane), en què tenen un paper molt rellevant els grups indígenes, amb l'aportació de contingents militars i numerari. Un nou argument del canvi que sembla esdevenir-se en aquests moments, es produeix a partir de la victòria de Pompeu, en què es plantegen modificacions en l'estratègia de l'ocupació i explotació del territori, amb la creació, per exemple, d'algunes ciutats. De totes maneres és amb Cèsar i August quan s'evidencia més clarament el canvi i la definitiva romanització del territori del nord-est en general, i de l'ausetà en particular.

Les dades de què es disposa per a aquesta fase mostren en la figura 6 un canvi profund que té el seu origen en l'etapa anterior, en què alguns dels *oppida* més destacats seran abandonats en el pas entre el segle III al II ane. Per tant, durant la primera meitat del segle II hi haurà un període de canvi progressiu, que es visualitzarà durant la segona meitat del segle II ane i que

s'ha d'entendre, en les dues fases, com una estratègia romana de pressió al sistema autòcton. De totes maneres sembla que els poblats del pla, tant els que estarien situats en els meandres del Ter com Puig Guardal (Torelló) o l'Esquerda (Les Masies de Roda), com els que ho farien en petites elevacions: El Clascar (Malla), el Castell de Tona, així com Puig Ciutat (Oristà), perduren, mostrant una diferència entre el caràcter defensiu, dels que s'abandonen, i el d'hàbitat o d'explotació dels recursos dels que perduren, sempre tenint en compte les particularitats de Puig Ciutat. Aquest canvi porta la fundació d'uns hàbitats propers a alguns d'aquests antics *oppida* i que podrien haver estat centres de considerable rellevància. Al terme de Torelló, el jaciment de Les Serrasses mostra vestigis relacionables amb un assentament romano-republicà (Núm. 89). A Manlleu es troba el jaciment de Can Caseta, que podria haver estat una fundació d'aquesta cronologia (Molas 1982, 110-113; Núm. 31). Seguint cap al sud, al centre de la plana, on en els períodes precedents només hi havia hagut poblament dispers, apareixen diverses restes força arrasades com Ca l'Adam, L'Albergueria o la zona del Temple romà, que estarien indicant la possible presència, en l'extrem sud-est del casc antic de Vic, d'un espai de poblament d'època republicana (Núm. 68, 70 i 75; Fig. 6). En relació al possible poblament republicà en la zona de Vic, en aquest moment hi hauria un punt excel·lent de control del territori a la Creu de Gurb (Gurb) (Núm. 8) i a prop d'aquesta, en el terme de Santa Eulàlia de Riuprimer s'aixeca el Pla de la Rovira¹⁰ (Núm. 96) que té un control privilegiat del que avui és Vic. Seguint pel centre de la plana i cap al seu extrem sud, es troba El Clascar i tot seguit s'arriba al terme de Tona, on en el Camp de les Lloses (Núm. 48), es localitzen el 1991 unes restes que les posteriors campanyes arqueològiques han situat, en la seva major part, entre la segona meitat del segle II i la primera meitat del segle I ane. Aquest centre s'ha vinculat a un possible destacament militar destinat a la construcció de la via de Mani Sergi i del control del territori (Duran/Mestres 2008, 199). Així sembla que en aquest moment es podria estar potenciant un eix nord-sud des del Ter fins a l'entrada a la plana (Rocafiguera 1995, 158-159), cap al Congost o per cotes més altes per Sant Miquel del Fai i Caldes de Montbui (Vallès Oriental), i des d'aquí cap a la Costa Laietana i Tarraco-Kese, aquesta via es pot observar en la figura 3.

Un altre element que mostra una ocupació més o menys intensa del territori és l'espai d'enterrament. Als *oppida*

10.- En aquest indret es localitzà un mur de dos metres d'amplada de grans carreus, malauradament no aparegué cap fragment de ceràmica, el que ens fa ser molt cautes quant a la seva cronologia. De totes maneres s'ha de recordar que aproximadament a una milla (1,48 Km), al centre de Santa Eulàlia de Riuprimer, es va trobar el mil·liari I de la via de Mani Sergi; aquest fet ens podria indicar la presència d'un centre romà rellevant d'època republicana.

que perduren en aquesta cronologia no se'ls poden atribuir enterraments d'aquest moment, de fet tan sols Puig Ciutat, i de forma molt dubtosa el Castell de Tona presenten unes possibles necròpolis precedents de les quals ja s'ha parlat. En l'assentament de Vic es presenten diversos enterraments romans de difícil precisió cronològica (Núm. 69, 74 i 78), com al Palau Episcopal (enterrament infantil), al convent de les Carmelites terciàries i, finalment, al proper Carrer de L'Escorial¹¹. És significatiu que en les fases anteriors no hi hagi enterraments en aquesta zona de la comarca, mentre que en aquest moment es localitzin diverses estructures. És important destacar la dificultat de precisar la cronologia d'aquests enterraments. Per altra banda, entre Vic i Tona, al jaciment isolat del Pujolar, apareix segons els seus excavadors una inhumació aïllada en relació a materials romans que arriben fins a l'Alt Imperi (Molas 1982, 103). L'espai d'hàbitat més destacat d'aquesta etapa, el Camp de les Lloses, sembla relacionar-se també amb un possible indret d'enterrament, segons fonts locals, en la zona del Parc Roqueta, pròxim a una masia, apareixen enterraments en llosa que podrien ser d'aquesta cronologia (Núm. 42). Per últim en el terme municipal de Centelles, en el Camp del Nasi, es localitzen unes sitges amb enterraments, que segons el prof. Bosch Gimpera són romans (Bosch Gimpera 1913-1914, 862), però per la ceràmica localitzada en aquestes M. Dolors Molas (1975, 76) considera dubtosa dita atribució, tot donant un marc cronològic més ampli de segles II-I a.n.e. El problema que presenten aquests enterraments és el de relacionar-los amb algun assentament que fins al moment no s'ha documentat (Núm. 3).

Les estructures de l'ocupació dispersa a la zona osonenca, pràcticament no han arribat fins als nostres dies, per la seva limitació constructiva i els materials emprats, i per tant la informació que en tenim és parcial. Tot i així s'observa ja en el període anterior que aquest tipus d'hàbitat tendeix a créixer des del centre de la plana cap al sud, amb el que sembla la implantació d'un sistema agrícola romà més destacat. Aquesta tendència es mantindrà, però creixent intensament al centre de la plana, com es mostra en la figura 6, amb l'aparició d'un primer assentament, amb entitat, en el lloc que avui ocupa Vic. Entre els centres dispersos que no es poden adscriure a cap nucli central es troba Sant Martí de Sobremunt (Sobremunt) i Permanyer (Muntanyola) (Núm. 18 i 33), els dos a les zones muntanyoses de l'occident de la plana i a 918 i 818 msnm respectivament, tenint en compte que Vic es troba a 490 msnm (Fig. 6). També de difícil relació amb un nucli resulten els cen-

tres dispersos de Sant Fructuós (Gurb), el Pujolar (Vic), Castellet (Taradell), Torre Llebre (Malla) i el Camp del Gepic (Centelles), relacionat aquest últim amb el forn ceràmic del Pinós (Núm. 4, 5, 7, 10, 35 i 57). Tots ells s'ubiquen en el pla però a més de 2 kms d'un nucli destacat. Pel que fa als centres que semblen més poblats en aquest període, l'assentament de Vic mostra a menys d'un quilòmetre i mig els centres del Puig dels Jueus i del Puig d'en Planes, en el mateix municipi de Vic (Núm. 52 i 55). Com s'observa en la figura 6 els dos jaciments es troben damunt de petits turons, i a més presenten restes de períodes posteriors, el que podria marcar el seu caràcter de centres rurals del període republicà. Per altra banda a l'entorn de Tona (Fig. 6) apareixen vinculats al Camp de les Lloses els assentaments de Riambau i el Pati de l'Escola Vedruna, molt propers al primer, mentre que a l'est es troba el Mas les Escomes (Núm. 38, 41, 42 i 51). Entre el nucli de Vic i Tona hi ha dos assentaments dispersos més, la Teuleria de l'Albanell (Malla) i el Conier (Taradell) (Núm. 34 i 56) que es vinculen molt estretament amb la via, que venint del nord passa pel centre de la plana i sembla que es dirigeix cap a Tona per unir-se al camí que arriba de Santa Eulàlia de Riuprimer, la via de Mani Sergi (Fig. 6).

El model que s'evidencia en aquest període planteja importants canvis respecte del que semblaven indicar els de les fases anteriors, un dels punts més destacats és l'agricultura, que deixaria de ser tan secundària per passar a ser l'element fonamental, o això és el que semblen indicar els centres productors de ceràmica que es documenten en aquesta etapa, i la proliferació de sitges isolades o petits camps. El primer conjunt de sitges documentat (Fig. 6) és el de Les Serrasses (Torrelló), de difícil relació amb un entorn d'hàbitat per les restes que ens han arribat, tot i que en l'església de Sant Feliu es documenten restes de *tegulae* (Núm. 86 i 89). Seguint el Ter cap al sud s'arriba a Manlleu i a Can Caseta (Núm. 31), on hi ha localitzades (Fig. 6) sitges relacionades amb material d'aquest període (Huntingford/Molas 1979, 156-164; Molas 1982, 110-113). A l'occident de la plana, en les elevacions del terreny que donen lloc al Lluçanès, hi ha identificats dos centres amb sitges: el Turó dels Camps de la Casilla (Oristà) i el Serrat dels Trons (Sant Bartomeu del Grau) (Núm. 22 i 25), en els dos casos de difícil determinació cronològica i sense cap centre d'hàbitat associat, de totes maneres semblen vinculats al possible camí o via de Permanyer, que segueix una direcció nord-sud per aquests relleus elevats com s'aprecia en les figures 3 i 6. Per la seva part al centre de la plana, en relació al possible assentament d'època republicana, s'observen

11.- En aquest indret es va localitzar una inscripció dedicada a Diana, deessa dels boscos i la caça. Tots els enterraments són amb lloses o teguale menys l'infantil.

en la figura 5 alguns espais d'emmagatzematge. Així, en primer lloc hi ha el jaciment de Puig d'en Planes (Núm. 52), on apareixen un seguit de sitges, el centre tindrà el seu origen en aquest moment tardorepublicà i perdurà fins a l'Alt Imperi, per tant les sitges podrien ser d'un o altre període. En segon lloc es troba el Coll de Vic (Núm. 59), on es va localitzar una sitja i material republicà. Aquesta proximitat a l'*Auso* augustal comporta una dificultat d'estudi, ja que els materials es troben molt barrejats, com en el cas del jaciment del Cap de Pont del Gurri, on les sitges presenten material republicà, però també Alt imperial (Molas 1982, 103; Daura/Puigvi 1982, 83-93; Núm. 60). El mateix passa amb les restes aparegudes en un espai proper al Palau Episcopal, a l'Antiga Presó, on les sitges són de difícil atribució cronològica (Núm. 78) (Fig. 6). Les últimes sitges documentades són les del Camp del Nasi (Centelles) (Núm. 3), les quals són reutilitzades, com s'ha dit, per realitzar enterraments (Bosch Gimpera 1913-1914, 862; Molas 1975, 76) (Fig. 6).

Pel que fa als centres productors de ceràmica que es mostren en la figura 6, presenten una distribució molt particular nord-sud. En primer lloc Can Roquet (Tàrragona), on s'ha localitzat fins i tot els abocadors (Núm. 36). Des d'aquest centre ja es salta al sud de la comarca, a Tona. En aquest municipi s'han identificat quatre forns en relació al Camp de les Lloses: el forn gran de la Vila, el forn petit de la Vila, les Escomes i el forn antic de la Carretera (Molas 1975, 158-159; Núm. 38, 45, 46 i 47). A més en el municipi de Balenyà, tocant a Tona, es localitzà un altre forn, el de els Ginebres (Molas 1975, 157; Núm. 1). Tots aquests forns són de difícil determinació cronològica per la manca de treballs arqueològics moderns, i només ha arribat fins al dia d'avui el forn gran de la Vila (Fig. 6), tot i així D. Molas (1975, 157-159) els situa en aquesta cronologia per les seves característiques i la poca ceràmica trobada en alguns d'ells. Per acabar, a Centelles, en el lloc dit Can Pinós i en relació al punt d'hàbitat del Camp del Gepic, es troba un forn de producció ceràmica (Molas 1975; Núm. 5). Tots aquests forns, menys el de Roquet i les Escomes, foren realitzats amb la mateixa tècnica, retallats en un marge d'argila, el què facilitava la seva construcció, ja que en les primeres coccions es courien les pròpies parets d'argila del forn. La graella, també d'argila era molt gruixuda, amb forats rectangulars i estava recolzada a partir d'un mur o pilar central en la cambra de combustió.

També s'ha documentat a la plana un altre tipus de producció artesanal, el treball en metall (ferro i bronze) del qual se'n documenten dos centres. Als afores de Vic, prop de l'assentament republicà, en el Coll de Vic (Núm. 59), apareix una gran concentració de ferros i escòries, que fan pensar en una possible forja d'aquesta època (Molas 1982, 100). Així mateix, al Camp de les Lloses (Tona), es localitzen diversos forns de fosa del

bronze, en què sembla que es treballa sobre materials deteriorats o en desús, produint-se petits claus d'ús quotidià (Álvarez *et al.* 2000, 271-282), a més també es coneixen àrees del treball del ferro. Cal recordar que el Camp de les Lloses presenta el seu final entre el 80 i el 75 a. n. e., molt vinculat amb la inestabilitat de les Guerres Sertorianes i un nou canvi de model.

DE LA SEGONA MEITAT DEL I ANE A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE I: CÈSAR I AUGUST

En observar els fets i les característiques de l'ocupació del territori a nivell de l'actual Catalunya en aquest període, el primer que s'aprecia és que de nou aquesta àrea és un dels camps d'operacions en la Guerra Civil entre Pompeu i Cèsar, tenint entre altres fets una batalla a *l'lerda*. Com s'ha dit en punts anteriors, l'estabilitat i la llunyania de les guerres porta estratègies de desenvolupament, la proliferació del comerç i la riquesa en general, ara bé, en la zona del nord-est, tant en la fase anterior com en l'actual, la inestabilitat i les guerres són una constant que comporten que el territori en pateixi les conseqüències.

Ja en època d'August, la política urbanitzadora (Dió Cassi 45. 23, 7) es fonamenta en l'establiment de noves ciutats, a més de la vertebració del territori a través d'un nou model urbà consolidat i regulat jurídicament. De totes maneres, centres urbans secundaris com *Egara* o *Auso* hauran d'esperar a l'època flàvia per esdevenir veritables ciutats des d'un punt de vista jurídic, tot i que els seus habitants més il·lustres assoleixen ja la ciutadania romana en època d'August (Molas 1982, 123-126, García/Olesti 1999). En definitiva, el nou model es centralitza en les ciutats, amb una estreta vinculació amb el món rural, explotat des de les *villae* i els seus centres secundaris. Les elits locals són integrades a l'Imperi a partir d'àmplies concessions de ciutadania, però també les comunitats assoleixen el seu reconeixement jurídic. És en aquestes cronologies que es comencen a conèixer els llinatges d'aquestes elits, generalment vinculades a la tribu Galèria (Olesti 2000, 82). En el que avui és la comarca d'Osona es fa molt difícil distingir els elements que fan referència al període cesa-rià en les restes arqueològiques localitzades, per tant es treballa juntament amb el període augustal. El primer que es constata és que s'abandonen definitivament tots els *oppida*; així els centres més importants que es mantenien actius en el període anterior: Puig Ciutat (Oristà) i l'Esquerda (Les Masies de Roda) no presenten continuïtat en aquesta fase. També s'observa que el *vicus* del Camp de les Lloses (Tona) hauria estat abandonat, mentre que en el període augustal, presentaria una nova ocupació del que podria ser la *pars rustica* d'una *villa* romana, possiblement les Escomes. Tampoc sembla que arribin a aquest moment els dos possibles centres romans de control del terri-

tori, la Creu de Gurb i el Pla de la Rovira, deixant de tenir un sentit pràctic.

Per tant les evidències arqueològiques indiquen que el poblament i l'urbanisme d'època augusta a la plana es centra (Fig. 7) al lloc on en època republicana ja existia un petit assentament, la zona de Vic més propera al Meder. En aquest indret jaciments com Ca l'Adam, el Temple Romà, el Palau Episcopal o el Cap de Pont del Gurri presenten materials des d'època republicana (molt fragmentaris) i fins a època imperial. El període augusta a la comarca, es caracteritza per un creixement de la població dispersa, però molt propera a aquesta proto-ciutat, a menys de 2 km. Aquests centres podrien respondre a les primeres *villae* establertes a la plana i la implantació definitiva d'un sistema agrícola intensiu, que s'hauria començat a aplicar en els períodes anteriors. A l'Estadi Municipal Josep Maria Pallarès (Fig. 7), al nord-oest de Vic, han aparegut restes ceràmiques d'una cronologia molt concreta d'època augusta, per les mateixes troballes s'ha hipotetitzat que en aquest indret es localitzés la part noble d'una *villa*, mentre que segons l'arqueòloga I. Mestres (inèdit), algunes troballes de Mas l'Ausona, molt properes a les anteriors, poden respondre a la seva *pars rustica* (Molas 1982, 102; Núm. 81 i 83). Al jaciment de Puig d'en Planes (Fig. 7), al nord-oest de Vic, i immediat als anteriors, també es documenten materials augustals a més de nou sitges, aquesta *villa* perdurà i s'ennoblirà durant l'Alt Imperi, trobant-s'hi estucats i restes de columnes, amb material més tardà (Molas 1982, 104-107; Núm. 52). En el Puig dels Jueus (Fig. 7), al nord, hi hauria un assentament que perviuria del període anterior, en aquest cas tot i les troballes, la manca de més informació fa difícil precisar el tipus de nucli de què es tracta (Molas 1982, 98; Núm. 55). A l'est d'on avui s'aixeca Vic, hi ha el Cap de Pont del Gurri (Fig. 7), dins de diverses sitges apareixen materials augustals (Molas 1982, 103; Daura/Puigvi 1982, 83-93; Núm. 60). A més, com en el jaciment de Puig d'en Planes, sembla que durant el període Alt Imperial la *villa* s'hauria ennoblit, ja que en les sitges es van trobar materials ceràmics d'aquesta cronologia i restes d'estucats pintats que podrien correspondre a aquesta. Ja al sud de Vic, en el lloc que ocupava la teuleria Claveres (Fig. 7), apareixen en superfície materials augustals, a més d'Alt Imperials, sense poder precisar el tipus d'assentament de què es tracta (Molas 1982, 102; Núm. 58). Per acabar, al sud-oest, a la Casa Fontcoberta (Fig. 7), dins de tres sitges aparegueren materials amb poca precisió més (Molas 1982, 102; Núm. 53). En definitiva, es pot observar en la figura 7 com les troballes constitueixen una circumferència de possibles *villae* o centres d'explotació agrària, on en diverses ocasions apareixen sitges. Aquests establiments estan entre un i dos quilòmetres a l'entorn de la zona de la ciutat d'Auso marcant un territori pròxim molt concret.

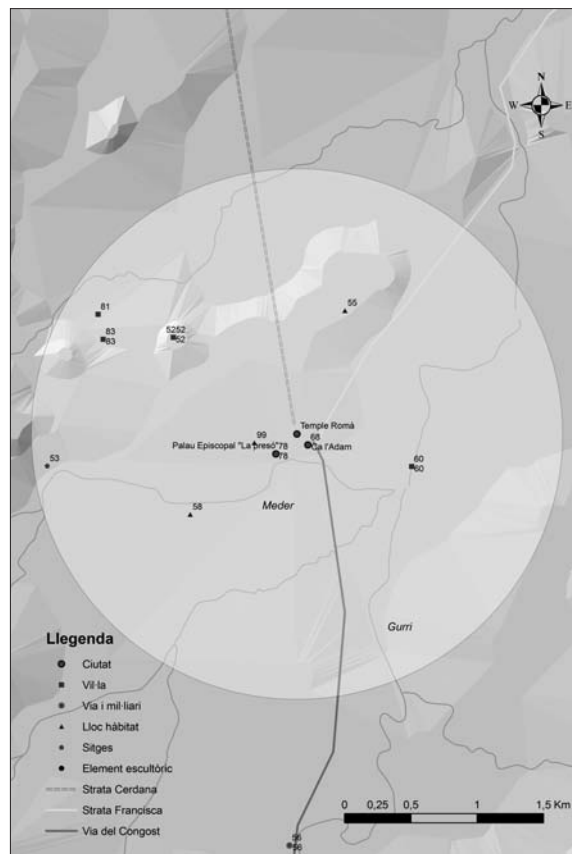

Figura 7. Vies i poblament a la zona del centre de la plana on es forma *Auso* en època d'August i el radi de 2 km que forma la seva zona rural més directa.

257

La resta d'hàbitats identificats d'aquesta etapa es presenten de forma dispersa com en el terme de Torelló, a Les Serrasses i a la Parròquia de Sant Feliu on han aparegut materials d'aquesta fase. A més a les rodalies del municipi s'han trobat petites escultures de bronze, com un Júpiter Làdic al Puig de Sant Feliu, o un cap de cérvol aparegut a Les Vinyes (Núm. 88), troballes de difícil determinació cronològica. També en aquest terme, a la teuleria Morató, apareix una sitja amb material alt imperial i tardà (Núm. 85). Tot seguit, ja en el terme de Gurb, es localitza l'assentament de Sant Fructuós (Fig. 7), en aquest indret es troben elements molt relacionats amb l'agricultura, el que fa pensar en la *pars rustica* d'una *villa* (Núm. 7). Seguidament, ja es passa al sud de la comarca, al terme de Taradell, en el lloc dit Castelletes (Fig. 6), on hi ha documentats materials d'època republicana, però amb una perduració en època imperial, (Núm. 35). El centre podria respondre a un assentament agrícola d'època republicana que perdurà fins a època imperial, com una possible *villa*. Per últim, el jaciment de Les Escomes (Tona), com l'anterior, perdurà fins al període alt imperial, i segons Enric Sanmartí Grego (1974, 135-151), podria tractar-se d'una *villa* (Núm. 38).

En aquesta fase no es poden determinar centres de producció ceràmica, el que pot indicar o que han estat destruïts o que encara no s'han localitzat fins al moment, tot i que algun dels centres de la fase anterior podrien arribar fins aquest moment.

Pel que fa als espais d'enterrament, en la zona de Vic no es documenta cap indret amb restes d'aquesta cronologia, de fet en tota la comarca només es pot parlar d'un possible conjunt d'inhumacions disperses, es tracta de Mas del Puig (Les Masies de Voltregà). En aquest jaciment apareixen una sèrie d'enterraments en *tegulae* tot i que de difícil datació (Núm. 15). Com a contrapartida al sud-est de Vic després de creuar el Gurri i en la zona on antigament hi havia la fàbrica de Can Colomer Muntmany, apareix als anys 70 tota una necròpolis a l'entrada de la ciutat romana (Fig. 7), als costats de la via que passant per Tona porta cap al Congost. La necròpolis, excavada per Mn. E. Junyent, presenta evidències Alt imperials i tardanes, tot i que és possible que tingués el seu origen en època augustal. En els treballs arqueològics realitzats per Imma Mestres durant els anys 2003-2005 apareix un tram enllosat de la via (Núm. 65), en aixecar part d'aquest enllosat es trobà una inscripció funerària i un acroteri possiblement alt imperials.

DEL SEGLE I AL II: ALT IMPERI

Del pas de l'època augustal a l'alt Imperi s'observa que l'ocupació del territori, a grans trets, és la mateixa. Amb les evidències arqueològiques de que es disposa, es pot veure com els extrems de la plana i les parts altes pràcticament no presenten poblament o aquest és possiblement esporàdic. Per altra banda al mig de la plana es consolida l'establiment republicà de l'àrea de Vic, que en època augustal passa a ser el centre administratiu i polític, també segueix l'explotació agrària de la zona (Molas 1993, 139). Així la ciutat sembla que es monumentalitza en aquest moment i té com exponent el temple en un dels punts més alts de la mateixa. Sembla que és en l'època alt imperial en què aquests centres secundaris com *Auso* o *Egara* assoliran el nivell jurídic de ciutat (Olesti 2000, 78-79).

L'*Auso* alt imperial (Fig. 8) creixerà cap a l'oest de Ca l'Adam i el Temple romà, especialment en la zona del Palau Episcopal, la Catedral, la Plaça de la Catedral, el Museu Episcopal o el Carrer del Cloquer (Núm. 66, 76-

79 i 82) demostrat per la troballa d'estructures, restes urbanístiques i escultòriques¹². A l'est de la ciutat, en la zona del temple, s'han trobat de nou restes alt imperials, en aquest cas al restaurant la Taula i la casa Balmes (Núm. 63).

Pel que fa a les necròpolis, com en el període augustal, es documenta la de Can Colomer Muntmany, en el que seria l'accés de la ciutat pel sud després de creuar el riu Meder. També hi ha documentats enterraments al Carrer de la Ramada, a Can Calderó (Núm. 84), tot i que aquestes inhumacions són de cronologia tardana, sí que indiquen un altre possible accés per aquest carrer, que en època medieval serà també una entrada a la ciutat, per tant sembla que en aquest punt ens trobem als afores de la ciutat romana i amb la presència d'una possible via, que nosaltres hem anomenat de la Ramada. Dels jaciments perifèrics a la ciutat i del seu entorn (Fig. 8) seguiran en el període alt imperial, al nord el mas l'Ausona, i puig d'en Planes, mentre que el mas Fontarnau presenta les troballes d'un capitell corinti, un fust i una base de columna, elements monumentals però de difícil atribució (Molas 1982, 98-100; Núm. 72), potser d'un temple suburbà, restes d'una tomba o parts d'una *villa*. A l'est perdura el Cap de Pont del Gurri, en el que sembla una *villa* i al sud can Claveres. Per últim a l'oest hi ha la possible explotació rural de la Fontcoberta. Per la seva part, les restes de l'Estadi Municipal Josep Maria Pallarès no sembla que arribin a l'alt imperi, com tampoc les del Puig dels Jueus.

En la distribució de l'ocupació dispersa s'observa com assentaments identificats en el període anterior perduren. Al nord, en el terme de Torelló, es documenten Les Serrasses, la Parròquia de Sant Feliu, Les Vinyes, Puig Sant Feliu i les restes de la Teuleria Morató. Tots aquests elements i perduracions ens indiquen que a la zona de Torelló hi ha una ocupació del territori de certa entitat, però encara sense definir. En el terme de Gurb, perdura el jaciment de Sant Fructuós, proper a aquest últim, però en el terme municipal de Vic i immediat al riu Gurri, es documenta el Molí d'en Llobet, que segons M. Dolors Molas (1982, 55-56 i 93), a partir de les restes trobades, es podria tractar d'una *villa* de certa rellevància¹³. Tot seguit, ja al sud de Vic s'aprecia la perduració de l'assentament del Pujolar, encara al terme d'aquest municipi actual. Més al sud-est, a Sant Julià de Vilatorrada, hi ha la Creu del Cucut (Fig. 6), que respon a un centre de producció ceràmica, amb un forn de

12.- Aquest element ens indicaria que la idea de repoblament alt medieval formant el *vicus Ausonensis* al peu del que hauria estat la ciutat romana, s'hauria de desestimar i considerar que amb tota seguretat el conjunt episcopal t'instal·larà en un dels punts centrals de la ciutat romana.

13.- En aquest jaciment es localitza una inscripció funerària en què *Antonius Verus*, membre de la tribu Galèria, dedica la inscripció a la seva dona difunta *Cornelia Nigrina*. Aquesta inscripció ens confirma la presència d'importantes famílies vinculades a la tribu Galèria, que provindrien de les promocions de personatges en el període precedent (Olesti 2000, 79).

pedra i tàpia avui destruït (Molas 1975, 199; Núm. 27). Els materials localitzats, fan pensar en una cronologia imperial, i s'hauria de relacionar amb una *villa* avui desapareguda. D'altra banda, en el veí terme de Taradell segueix l'assentament dels Castellets, mentre que a Tona segueix també la possible *villa* de Les Escomes. Per acabar, al Camp de les Lloses (Tona), sembla que hi ha una segona ocupació, que perdura del període anterior.

CONCLUSIONS

En el present estudi, amb tota la informació de què es disposa dels períodes que van de l'ibèric ple fins a l'alt imperi, sis segles, ja sigui arqueològica, escrita, geogràfica o d'altra naturalesa, s'ha treballat per determinar l'evolució o el canvi de model en l'ocupació del territori de l'actual comarca d'Osona.

S'aprecia, en primer lloc, la importància de les vies de comunicació en totes les etapes històriques estudiades. Aquestes vies i camins marquen també diferències entre les fases i els models d'ocupació d'aquestes. Així, les vies i camins secundaris que creuaven per la plana de Vic i l'entorn interaccionen amb els assentaments al seu pas.

A nivell de poblament, s'observa un ibèric ple ausetà poc jerarquitzat, centrat en *oppida* en altura i fortificats amb poca presència d'hàbitat dispers i una plana pràcticament desocupada, amb els *oppida* centrats a l'est de la comarca que semblen marcar un possible límit territorial. Així aquest fet limitador podria tenir diferents lectures, com la plantejada per A. Del Castillo (1939) el qual considerava que les Guàrdies no separen els dominis ausetans, sinó que aquest massís en seria el seu centre.

En contraposició, a la costa s'hauria hipotetitzat l'existència d'un model protourbà i jerarquitzat en zones relativament planes, amb un *oppidum* central i un seguit de recintes satèl·lits i de diversa jerarquia, dels quals depenen assentaments dispersos d'explotació agrícola del territori. Aquest estàndard pot ser aplicat en els casos de Darró (Vilanova i la Geltrú, Garraf) o Burriac-Iluro (Cabrera de Mar, Maresme) (Sanmartí 2007, 277-295). Aquesta diferència de model també fa que amb la victòria romana les actuacions en unes zones i altres siguin diferents durant la primera part del segle II a-ne. En comú, hi ha l'abandonament de molts *oppida* en alçada de caràcter defensiu; ara bé, a la zona de la costa, el fet que sota els grans *oppida* principals o altres de secundaris, hi hagi una extensa xarxa d'assentaments de tipus granges, fa que els romans es vegin obligats a introduir canvis destacats inicialment, ja que l'explotació del territori establerta ja els hauria aportat recursos destacats (Olesti 2000, 64; Ñaco 1999, 58). En canvi aquest fet a l'Ausetània és diferent, el model d'a-

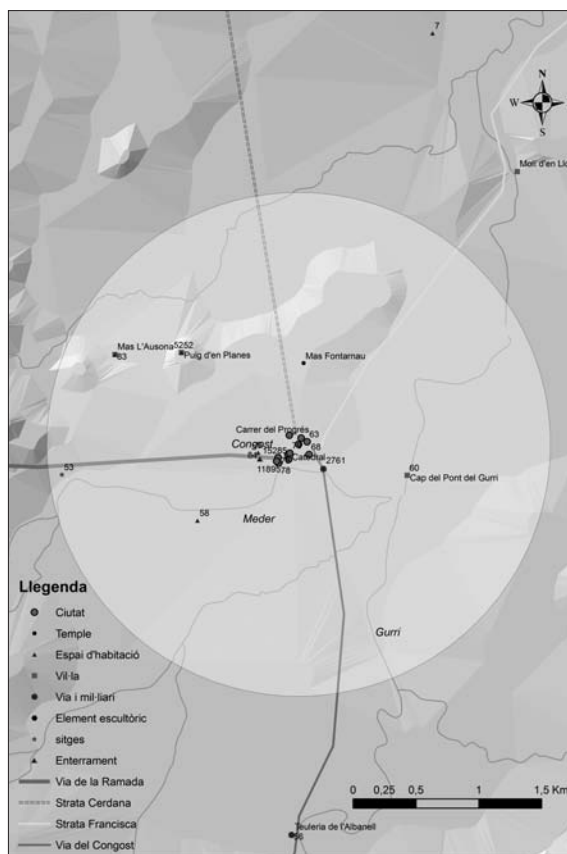

Figura 8. Vies i poblament a la zona del centre de la plana en l'Auso Alt Imperial, i el radi de 2 km que forma la seva zona rural més directa.

259

quest moment seria sobretot ramader i basat, sembla, en la muntanya, amb una agricultura incipient i pràcticament sense jerarquització d'assentaments, a priori. És per això que possiblement els romans, en un moment molt primerenc, ja durant la primera meitat del segle II a-ne, començarien a aplicar una estratègia en pro de la colonització agrícola de la plana, i sembla que es comença des del sud i cap al nord, a partir de dos possibles *oppida* en turó, el Clascar (Malla) i al Castell (Tona), molt pròxims al pla i per tant més oberts a l'agricultura, i amb assentaments vinculats. Sense oblidar que aquesta situació en el sud de la plana de Vic els orienta de forma natural cap a la Laietània costanera i Tarraco, la capital de la nova província de la *Hispania citerior*. Aquesta activitat romana tan primerenca pot trobar un paral·lel a Burriac (Cabrera de Mar) i en la pròpia vall de Cabrera, on en aquestes dates s'aprecia una implantació tardorepublicana (Zamora 2006-2007, 313-314). El pas a la segona meitat del segle II a-ne i primera meitat del segle I a-ne comporta una consolidació dels canvis introduïts en el període anterior. Per tant, durant aquesta etapa es pot equiparar l'Ausetània amb les transformacions que es produeixen a altres zones (San-

martí 1998, 16; Arrayás 2007, 51-55), la qual cosa permet proposar aquesta unitat com una hipòtesi d'estratègia global romana per a tota la zona del nord-est peninsular. Juntament amb el Clascar (Malla) i el Camp de les Lloses (Tona), sembla que s'estableix, en aquests moments, al centre de la plana un petit centre, al sud-est de l'actual Vic, prop del riu Meder.

Les fases que s'esglaonen des de la segona meitat del segle I aC al segle I dC es presenten unides per la dificultat de discernir les polítiques cesarianes de les augustals, si és que n'hi va haver. En primer lloc, el Camp de les Lloses (Tona), està abandonat o pràcticament deshabitat des del 75 aC aprox., possiblement relacionable amb una fase de gran inestabilitat política en tot l'occident mediterrani amb les Guerres Sertorianes (82-72 aC) i més tard també amb la guerra civil entre Pompeu i Cèsar (49-45 aC). Aquesta situació mostra un trencament evident entre la primera i la segona meitat del segle I aC, que sembla que es resoldrà en el període augustal amb la consolidació, sobre el petit assentament republicà situat al centre de la plana, de l'*Auso* romana. En el lloc que avui ocupa Vic, aquest centre desenvoluparà les noves funcions administratives i polítiques a la zona. A l'entorn de la ciutat, entre 1'5 i 2 quilòmetres es crearà una xarxa d'assentaments (*villae* o centres rurals inferiors) vinculats amb el

camp, a part d'aquests assentaments rurals, també se'n localitzen d'altres dispersos, que estructurin el territori a la plana. La consolidació d'un nou nucli al centre de la plana, *Auso*, s'emmarca perfectament dins les estratègies augustals, consistents en consolidar el sistema de ciutat i de concessió de privilegis de ciutadania individualment o a comunitats senceres (Arrayás 2007, 58). Tot i això, *Auso* serà un nucli poc definit fins a la seva consolidació jurídica i monumentalització en època flàvia i alt imperial. En l'etapa següent sembla que l'ocupació del territori serà la mateixa que durant la fase augustal, amb una ciutat central, i una estructuració més o menys densa amb *villae* i centres agraris secundaris.

En resum, veiem un ibèric ple, en què s'aprecia que el model ausetà, parcialment orientat al control ramader i de la muntanya, no tenia el mateix component que allò que s'estava desenvolupant paral·lelament a la costa i aquestes particularitats i diferències s'aniran difuminant, el que evidenciarà cada cop més l'homogeneïtzació de les polítiques romanes, que des d'unes estratègies de guerra i de conquesta adaptades a cada zona, arriba a imposar una estructura del territori més o menys equiparable en tota la zona del nord-est peninsular i el món romà en general, basada en la jerarquia entre ciutats, *villae* i centres rurals secundaris.

BIBLIOGRAFIA

FONTS LITERÀRIES

DIÓ CASSI 2004: *Historiae romanae*. Trad. M. L. Puer-tas i D. Plàcido. Col. Biblioteca Clásica, Madrid, ed. Gredos.

LIVI 1993.: *Ab urbe condita*. Trad. J. A. Villar, Col. Biblioteca Clásica, Madrid, ed. Gredos.

POLIBI 2000: *Historiae*. Trad. Manuel Balasch Recort. Col. Biblioteca Clásica, Madrid, ed. Gredos.

FONTS MODERNES

ALBAREDA, J. 1983, L'estat dels camins a la comarca d'Osona en el segle XVIII, *Ausa* XI, 39-46.

ÁLVAREZ, R., DURAN, M., MESTRES, I., MOLAS, D., PRINCIPAL, J. 2000, El jaciment del Camp de les Lloses (Tona, Osona) i el seu Taller de Metalls. III Reu-nió sobre Economia en el Món Ibèric, *Saguntum-PLAV*, Extra 3, 271-282.

AQUILUÉ, X., DUPRÉ, X. 1996, Reflexions en torn de Tarraco en època tardo-republicana. *Forum* 1.

ARRAYÁS, I. 2007, Al voltant de la "romanització" del nord-est de la península ibèrica, *Pyrenae* 38-2, 47-72.

ASENSIO, D., MORER, J., RIGO, A., SANMARTÍ, J. 2001, Les formes d'organització social i econòmica a la Cossetània ibèrica: noves dades sobre l'evolució i tipo-

logia dels assentaments entre els segles VII-I aC, in Martín Ortega, M. A. , Plana Mallart, R. (eds.). *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània occidental. Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastre*, Girona, Monografies d'Ullastret 2, 253-271.

BOSCH GIMPERA, P. 1913-1914, Enterraments a Centelles, *AIEC* V, 862-863.

BURILLO, F., LÓPEZ ROMERO, R. 2005-2006, Una propuesta cuantitativa de descripción de los asentamientos para un sistema de información geoarqueológica, *Kalathos* 24-25, 69-84.

CASTILLO, A. DEL 1939, La costa Brava en la antigüedad en particular la zona entre Blanes y San Feliu de Guíxols: La villa romana de Tossa (estudio de conjunto), *Ampurias* I, 186-267.

CURIÀ, E., PICAZO, M. 2000, Cambios en el poblamiento rural en el Empordà durante la etapa de transición a la romanización, in R. Buxó, E. Pons (eds.) *Els productes alimentaris d'origen vegetal a l'edat del Ferro de l'Europa Occidental: de la producció al consum*, Girona, Sèrie Monogràfica 18, 87-94.

DAURA, A., PUIGVÍ, V. 1982, El jaciment arqueològic del Cap del Pont del Gurri (Osona), *Ausa* X, 83-93.

DURAN, M., MESTRES, I. 2008, El Camp de les Lloses (Tona, Osona). La museïtzació gradual d'un jaciment en procés d'excavació i la creació del seu centre d'interpretació. *Monografies del Montseny* 23, 197-209.

- EQUIP PRAMA 1993, Aeso, Isona. *Anuari d'Intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana. Antiguitat tardana*, 181-182.
- GARCÉS ESTALLO, I., CEBRIÀ ESCUER, A. 2002-2003, L'estela ibèrica de Tona (Osona). *Pyrenae* 33-34, 211-232.
- GARCÍA, G., OLESTI, O. 1999, Terrassa i el seu territori a l'edat antiga: estat de la qüestió i noves perspectives de recerca, *Terme* 14, 13-23.
- GUITART, J., PADRÓS, P., FONOLLÀ, A. 1993, Aproximació a l'esquema urbanístic fundacional de la ciutat de romana de *Baetulo* (Badalona). *La ciutat en el món romà. Actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica* 1, 188-191.
- HOPKINS, K. 1996, La romanización: asimilación, cambio y resistencia, in Blázquez, J. M.; Alvar, J. (eds.), Madrid, *La romanización en occidente*, Madrid, 15-43.
- HUNTINGFORD, E., MOLAS, M.D. 1979, El jaciment ibero-romà de la Caseta (Manlleu) *Ausa* VIII, 156-164.
- JÀRREGA, R. 1987, Algunes consideracions entorn del procés de romanització a la zona nord del País Valencià, *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*, Granollers, 45-52 (Documents de Treball).
- KEAY, S. 1987, The impact of the foundation of Tarraco upon the indigenous settlement pattern of the Ager Tarraconensis. *I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana*, Granollers, 53-58 (Documents de treball).
- LÓPEZ MULLOR, A., CAIXAL, A., FIERRO, X. 1986, Monument funerari ibèric de Malla, restes descobertes prop de l'església de Sant Vicenç de Malla (Osona), Barcelona, Diputació de Barcelona.
- LÓPEZ MULLOR, A., FIERRO, X., RIERA, M. 2005, Resultats de les excavacions de 1997 a 2003 a l'*oppidum* del turó del Montgròs, El Brull (Osona), *XIII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, Món Ibèric als Països Catalans. 2003 Homenatge a Josep Barberà i Farràs*, Puigcerdà, 141-162.
- LÓPEZ MULLOR, A., FIERRO, X. 2007, *Fortificació ibèrica del Turó del Montgròs (El Brull)*.
- MALUQUER DE MOTES, J. 1976, Nuevas inscripciones ibéricas en Catalunya, *Pyrenae* 12, 183-189.
- MALUQUER DE MOTES, J. 1982, Notes sobre la formació del protagonisme dels Ausetans. *Ausa* X, 251-259.
- MARTÍN ORTEGA, M. A., PLANA, R. 2001, El nord-est català en època ibèrica i l'entitat territorial de l'*oppidum* d'Ullastret, in Martín Ortega, M.A., Plana Mallart, R. (eds), *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània occidental. Actes de la Taula Rodona celebrada a Ullastret, Monografies d'Ullastret*, 2, 39-52.
- MAYER, M., RODÀ, I. 1986, La epigrafia romana en Catalunya. Su reflejo en la red viaria. *Epigrafía hispánica de época romano-republicana*, 157-170.
- MIRET, M., SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 1987, La evolución y el cambio de modelo de poblamiento ibérico ante la romanización: un ejemplo. *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*, 79-88.
- MOLAS FONT, M. D. 1975, *La comarca de Osona. Problemática de su iberización y proceso de romanización a través de su carta arqueológica* (tesi de llicenciatura, inèdita).
- MOLAS FONT, M. D. 1982, Els ausetans i la ciutat d'Ausa. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs.
- MOLAS FONT, M. D. 1993, Les recerques sobre les societats ausetana i lacetana. Estat de la Qüestió, *Laietania* 8, 129-144.
- MOLAS, M. D., ROCAFIGUERA, M. DE, MESTRES, I. 1988, La fortaleza ibèrica del Casol de Puigcastellet (I), Una aproximació als límits del territori ausetà, *Ausa* XIII, 97-131.
- MOLIST I MONTAÑA, M. 1982, Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final - Primera Edat del Ferro a la comarca d'Osona, *Ausa* X, 217-230.
- MOLIST, M., BUXÓ, D. 1981, Noves troballes de vas campaniforme a la comarca d'Osona, *Ausa* IX, 241-248.
- ÑACO, T. 1999, Uso y abuso de la *aestimatio frumenti* en la fiscalidad provincial romana tardorepublicana, *Gaceta Numismática* 133, 49-62.
- ÑACO, T. 2003, *Vectigal Incertum. Economía de guerra y fiscalidad republicana en el Occidente mediterráneo: su impacto en el territorio (218-133 a.C.)*, Oxford, British Archaeological Reports, Int.Ser.1158.
- OLESTI, O. 1995, *El territori del Maresme en època republicana (s. III – I aC): Estudi d'Arqueomorfologia i Història*, Mataró, Premio Iluro 1994.
- OLESTI, O. 2000, Integració i transformació de les comunitats ibèriques del Maresme durant el s. II-I aC: Un model de romanització per a la Catalunya litoral i prelitoral, *Empúries* 52, 55-86.
- OLLICH, I., ROCAFIGUERA, M DE 2000-2001, El poblat ibèric i medieval de l'Esquerda (Les Masies de Roda, Osona), *Tribuna d'Arqueologia*, 115-133.
- ORDEIG, R. 1982, "Villae", "Viae" i "Stratae" d'Osona, testimonis de l'antiguitat a l'època medieval, *Ausa* X, 387-400.
- PINA, F. 1997, Las comisiones senatoriales para la reorganización de Hispania, *Dialogues d'Histoire Ancienne* 23/2, 83-104.
- PRIETO, A. 1998, Las transformaciones económicas de la Hispania Citerior durante la época republicana, *Italia e Hispania en la crisis de la República Romana*, 87-98.
- PRINCIPAL, J., BERMÚDEZ, X., SAULA, O. 2007, *Molí d'Espígol, Tornabous, Guies del Museu d'Arqueologia de Catalunya*.
- QUESADA, F. 1999-2000, Territorio, etnicidad y cultura material. Estelas "Del Bajo Aragón" en Cataluña Nororiental. *Kalathos* 18-19, 95-106.
- ROCAFIGUERA I ESPONA, M. DE 1989, L'Estructura del poblament ibèric a Osona: característiques i evolució a través de l'anàlisi del territori, Inèdit.

ROCAFIGUERA I ESPONA, M. DE 1995, Osona ibèrica: *el territori dels antics ausetans*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs.

RODÀ, I. 2009, L'arqueologia pre-romana i romana al Montseny, *Monografies del Montseny* 24, 29-40.

SANMARTÍ GREGO, J. 1998, El món ibèric de la plenitud a la dissolució (segles II-I aC). *II curs d'Història monetària d'Hispania. La moneda en la societat ibèrica*, MNAC Gabinet Numismàtic de Catalunya, 9-26.

SANMARTÍ GREGO, J. 2001, La formació i desenvolupament de les societats ibèriques a Catalunya, *Butlletí Arqueològic de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* 23, època V, 101-132.

SANMARTÍ GREGO, E. 1974, Un lote de ceràmiques de barniz negro procedente de Tona (Plana de Vic) Barcelona, *Pyrenae* 10, 135-150.

SANMARTÍ, J., SANTACANA, J. 2005, *Els Ibers del nord*, Barcelona.

SANMARTÍ GREGO, J., SANTACANA, J. 2007, Economía, sociedad y cambio en el nordeste de la península Ibérica durante la protohistoria. *Arqueología de la tierra. Paisajes rurales de la protohistoria peninsular*, 277-295.

ZAMORA MORENO, D., PUJOL I DEL HORNO, J., GARCÍA I ROSELLÓ, J., CELA ESPIN, X. 2001, El poblament a la laietània central i septentrional durant el període ibèric ple: una proposta d'organització territorial, in Martín i Ortega, A., Plana Mallart, R., *Territori polític i territori rural durant l'edat del Ferro a la Mediterrània occidental: actes de la taula rodona celebrada a Ullastret del 25 al 27 de maig de 2000*, 203-226.

ZAMORA MORENO, D. 2006-2007, L'oppidum de Burriac: centre del poder polític de la Laietània ibèrica. *Laietania* 17, 11-420.